

Nr. 128 - Persillekræmmeren - 2021

Heksemordet i Brigsted

Brigsted i Søvind er ganske vist uden for vort arkivs virkeområde, men vi fortæller alligevel historien, fordi nogle af Stensballegaards fæstebønder og baronen på Stensballegaard var stærkt involveret i sagen, og fordi en af vort lokalarkivs stiftere og mangeårige revisor, Poul Wagner Sørensen, Spægbogade i Stensballe, er direkte efterkommer af en af de dømte.

Historien bygger på retsprotokoller med forhør, vidneudsagn og domsafsigelser, **og læsningen er ikke for sarte sjæle.**

Vi er i året 1800, og blandt Stensballegaards fæstebønder i Brigsted er gårdmand Jørgen Mortensen – Poul Wagners tip-tip-tip oldefar – Han bor på sin fæstegård med sin familie, heriblandt sønnen Jens på 21 år, der led af ”slag”, datidens betegnelse for epilepsi, og var svag i forstand og hukommelse, og forældrene havde forgæves søgt mange gode råd for at helbrede deres syge søn. Stensballegaard havde i 1738 købt 7 bøndergårde i Brigsted for at få hoveri på Vorsø, og o. år 1800 bestod hoveriet på Vorsø kun i at slå græsset til studene.

I et lille hus i Søvind boede på det tidspunkt en gammel kone Anne Sørensdatter, kaldet Ann Clemens. Hun levede af almisser, som hun trods sine 82 år gik rundt og tiggede; hun var krumbøjet, og rødøjet, og ingen på egnen var i tvivl om, at hun kunne ”øve hemmelige kunster”, og blev i sognet betragtet som lidt af en heks. Hun havde da også prøvet at hjælpe den syge søn i Brigsted, men efter en tid måtte hun opgive.

I gården hørte de nu, at en virkelig klog kone var kommet til egnen, og de sendte straks bud efter hende. Hun hed Anne Pauline Holck, var 22 år, havde stået i ”lære” hos en heks ved Haderslev, og rejste rundt for at ”gøre sin kunst”.

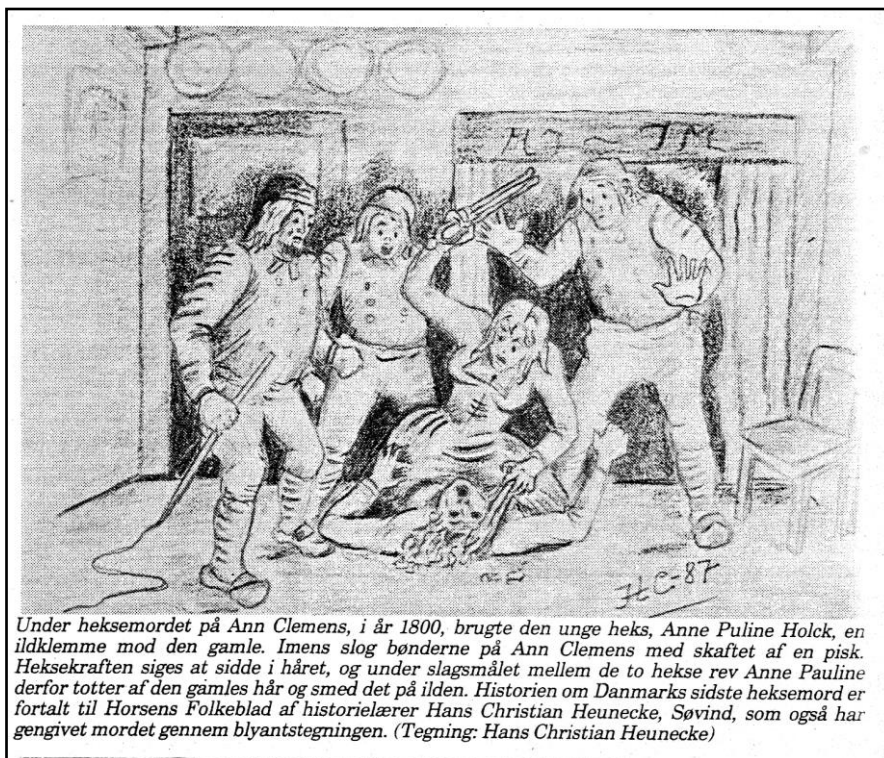
Hendes metoder var åreladning, smørelser og drikke, der dog mest bestod af brændevin. Hun flyttede ind på gården 12. marts 1800, og da hun havde undersøgt den unge mand erklærede hun, at han var forhekset, men hun skulle nok helbrede ham, når hun havde fået fat i heksen. Foreløbig gav hun den syge en drik at styrke sig på, og han blev åreladt seks gange.

Anne Paulines kur strakte sig over flere dage, og Ann Clemens blev nysgerrig efter at møde den unge heks, og 18. marts trådte hun ind i Jørgen Mortensens stue.

Foruden den syge Jens befandt sig her flere familiemedlemmer, gårdens folk og nogle mandlige gæster, der allerede var godt i gang med brændevinen, og efter sigende nød selskabet med den unge kønne heks med det ravnsorte hår og funklende øjne.

Da den unge heks så den gamle kone skreg hun: ”Der har vi hende, der har vi hende, der har forhekset Jens”. De to kvinder røg i totterne på hinanden. Anne Pauline tog en ildklemme og slog den gamle omkuld, gennembankede hende, og ophidsede de tilløbende bønder til at hjælpe sig.

Flere af mændene piskede den gamle, og selv den syge deltog, alt imedens de drak brændevin i ren ekstase.

På et tidspunkt blev bønderne dog klar over, at det var ved at gå for vidt, og en af dem sagde, at man ikke skulle slagte mere end mand havde salt til, og kampen blev stoppet, og gamle Ann Clemens slæbte sig hen i alkoven.

Da bønderne ved 8-9 tiden samme aften ville se til den gamle kone var hun død. De blev skrækslagne og tilkaldte sognefogeden fra Haldrup, der straks arresterede Anne Pauline Holck og 6 medskyldige mænd, heriblandt Jørgen Mortensen, og de bliver ført til forhør ved herredsretten i Horsens.

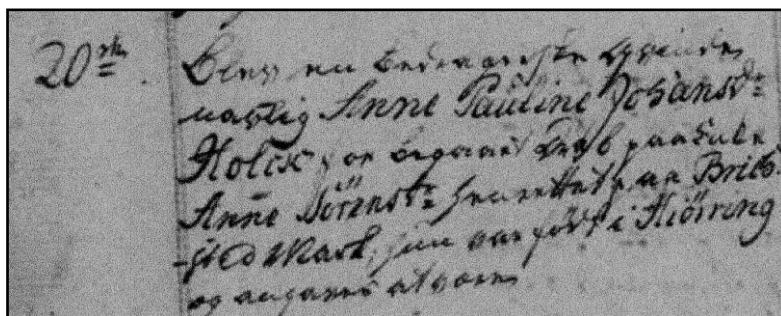
Ved den efterfølgende retssag blev mange vidner indkaldt, Anne Pauline blev beskyldt for mordet, og af herredsfoged N.C. Carøe i Voer-Nim Herredsret i Horsens dømt til halshugning med økse. Sagen måtte igennem både landsretten og højesteret, inden den fik kongens underskrift. De 6 involverede gårdmænd blev idømt kortere tugthusstraffe alle under et år, for ikke at have forhindret mordet.

Henrettelsen foregik 20. marts 1801 på gerningsstedet på en bakke ved Jørgen Mortensens gård i Brigsted. Gården lå på Vorsøvej 4 og hedder i dag "Rugballegaard".

Den dødsdømte blev kørt i en lukket vogn fra arresten i Horsens til Brigsted, så ingen af de mange tilskuere, der stod langs vejen, skulle se hende. Til gengæld kunne man høre hende synge Brorsons salmer.

Skafottet var rejst på en lille bakketop, efter signede dengang med lidt sandjord, så blodet bedre kunne sive ned. Fra alle kanter var mange tilskuere stimlet sammen for at overvære det makabre skuespil. Skolebørnene skulle blive hjemme, men de fulgte henrettelsen fra de mange høje træer i nærheden. Selv den syge Jens var kravlet op på en stige for at følge begivenheden.

Delinkventen havde fået sin ligskjorte på før sin død, da det var så bøvlet at få den på, efter hovedet var hugget af og alt det blod?. Hendes lemmer blev iflg. dommen nedgravet på Søvind kirkegård.

Søvind kirkebog 20. marts 1801: Blev en bedragerske Qvinde navnlig Anne Pauline Johansdt. Holck for begaaet Drab paa Enke Anne Sørensd. henrettet paa Blichsted Mark, hun var født i Hiørring.

De tugthusdømte bønder, heriblandt Poul Wagners forfader Jørgen Mortensen, var kun indsat et par uger, da deres husbond, kammerherren på Stensballegaard, Jens Carl baron Krag-Juel-Vind, fik dem sat på fri fod, fordi han ikke kunne undvære så meget arbejdskraft fra godset. Krigen mod englænderne med slaget på Rheden få dage efter, lagde også på den tid beslag på en stor del af det arbejdsdygtige mandskab. Og så havde man jo eftertrykkelig fået dømt og henrettet ”morderen”, så kunne det jo være nok. På den tid gik arbejde forud for retspraksis.

Vi skal heller ikke glemme, at herskabet på Stensballegaard på det tidspunkt var en af landets mest indflydelsesrige familier både politisk, økonomisk og juridisk. De herskede over et stort gods med mange fæstegårde og husmænd, håndværkere m.m. i flere sogne.

De havde sågar med Stensballegaard Birkeret deres egen domstol og politimyndighed m.m. Ejeren var kammerherre og blev senere general, og hans moder enkebaronesse Sophie Magdalene, der reelt herskede over alt og alle, var ved arv af Frijsenborg gods i 1799 blevet landets største jordbesidder.

Det skal også bemærkes, at dommer Carøe samtidig var byfoged (dommer) i Horsens, herredsfoged i Voer og Nim Herred og birkefoged ved Stensballegaard Birk (retskreds), i sidstnævnte egenskab var han ansat at baronen.

På grund af krigen har det også været forholdsvis let at få 6 gårdmænd sat på fri fod, da samfundet ikke havde råd til at have 6 mænd i deres bedste alder i fængsel, fordi de ikke havde forhindret en heks i at slå en anden heks ihjel.

Og de involverede øvrigheds personer var mere eller mindre afhængige af hinanden.

Det var en hård dom, der var ingen beviser for, at det var Anne Pauline, der havde dræbt den gamle kone, og man talte om, at myndighederne ville overtroen til livs – en gang for alle – så var henrettelsen et justitsmord?

For de 6 involverede gårdmænd har det, efter den frygtelige episode i gården, været vigtigt at få den unge heks dømt og ryddet af vejen.

Og så var man sluppet af med en gammel tiggerske, der var en belastning for sognets beboere.

Den barbariske hændelse i Brigsted var den sidste hekse-henrettelse i Danmark.

Litteratur:

cand. theol. Jacob Lykke i Historisk Samfund Aarhus Stift årbog 1909
Bjørn Voldbjerg Sørensen, Månedsbladet PRESS august 2000
C A Tyregod, Horsens Folkeblad 21. okt. til 5. nov. 1867
Steen Stub Wittrup, Horsens Folkeblad 25. marts 1966
Hans Chr. Heunecke, Horsens Folkeblad 6. juli 1987
Claus Weeke, ugebladet Hjemmet 3. apr. 1989
Søvind kirkebog - 1792-1814 - opslag 33 på Arkivalieronline.dk
Voer-Nim herred justitsprotokol 1775-1800, opslag 450, do.
Jul. Bidstrup: Fortegnelse over Retsbetjente og Magistrats Personer samt
Birke – By og Herredsskrivere i Jylland 1660-1847

Tekst Jørgen Hansen, redaktion Poul Erik Schreiber

ISSN: 2246-4581